

Önálló szociológiai osztály létesítése a FSZEK-ban.

1. A Központ gyűjtőköre.

A 131/1968-as MM rendelet, amely a szociológia országos alapkönyvtárává és a szociológiát is szerzeményező társadalomtudományi könyvtárak egy csekély töredékének kooperációs központjává jelölte ki a FSZEK-t, ~~legy~~ két emberöltőn át folytatott fejlesztési politika eredménye volt.

A Fővárosi Könyvtár, alapítója, első igazgatója és névadója, Szabó Ervin 1904-ben kezdett és 1910-ig már véglegesen kialakult programja szerint, a század eleje óta tölti már be azt a funkciót, amely több mint 60 esztendősz késsedelemmel kapott hivatalos alátámasztást az MM fenti rendeletében.

Szabó Ervin az 1907-ben indított Fővárosi Könyvtár Értesítője hasábjain több írásában jelezte, hogy eltért az 1904-ben régebbi hivatali könyvtárak egyesítésével létrehozott Fővárosi Könyvtár szervezeti szabályzatától, amennyiben a közigazgatási és statisztikai gyűjtőkört kiszélesítette társadalomtudományivá, hogy ezzel a főváros olvasóinak széles rétegei részéről mutatkozó igényt elégítse ki.

Részletesen 1910-es "Emlékirat Községi nyilvános Könyvtár létesítéséről Budapestten" című híressé és közismertté vált programjában indokolta meg gyűjtési politikáját. Érdeemes a máig aktuális és a központ egész fejlődésére sorsdöntő írásra bővebben kitérni. Szabó Ervin kettős tagozódású városi könyvtárról írt, amelyet felosztott egy "központi un. reference library-re, és kerületi fiókokra. Az utóbbiak általános jellegét tisztán megóvjá, vagyis azokat

szépirodalommal és minden ágú oktató irodalommal szükség szerint ellátja. A központban ellenben nem törekszik szépirodalomból raktárt tartani, a tudományos irodalom egyéb ágait is csak annyiban ápolja, amennyire azt minden komoly könyvtárnak tennie kell. Magától kínálkozik a gondolat, hogy ez a társadalmi és politikai tudományok területe legyen, vagy régebbi nevén: az államtudományoké".
Meg kell jegyezni, hogy 1910-ben nyomós okból nem mondta ki Szabó Ervin, hogy a társadalmi, politikai, illetve államtudomány alatt szociológiát értett. Ennek ellenére konzervatív-klerikális szakemberek a program 1910 június 27-i széleskörű vitáján, ahol Bárczy István polgármester és Wildner Odön tanácsnok elnökölték, nyomban élesen úgy bírálták Szabó Ervint, mint aki szociológiai gyűjteményt kíván kiépíteni. A jelzett "Szakértekezéslet" nyomtatásban is megjelent jegyzőkönyve szerint Ferenczi Zoltán, az Egyetemi Könyvtár igazgatója kijelentette: "A Könyvtárnak sokoldalúnak kell lennie és semmiképen szociológiaiinak". Ugyanígy nyilatkozott Szily Kálmán, az MTA volt főtitkára, az Akadémiai Könyvtár igazgatója: "Csakis közművelődési könyvtárat kíván, semmi toldalékkal". A könyvtártudományosság hivatalos folyóirata, a ma is megjelenő Magyar Könyvszemle 1910-es évfolyamában Gubjas Pál főszerkesztő 20 oldalas tanulmányban azzal vádolta Szabó Ervint, hogy szocialista agitációs gyűjteményt épít ki a főváros pénzén. A támadások az elkövetkező években sem szüneteltek, sőt egyre jobban elfajultak és az ellenforradalom elején szélsőséges formát öltöttek. Ennek egyik legrikitőbb megnyilvánulása lett Wolff Károlynak, a keresztény kurzuspárt fővezérének a törvényhatóság pénzügyi bizottsága 1921. július 4-i ülésén elhangzott kirohanása, amely Európa szerte felháborodást váltott ki. Wolff azzal vádolta a Fővárosi Könyvtárat, hogy az "tisztán a marxi szociológia fészke", ezért "tűzre azokkal a könyvekkel" jelszóval az egész központ megsemmisítését követelte.

1904-1918 között a főváros liberális vezetősége (Bárczy, Wildner) a ^(más-alkor-megújított) jobboldali támadások ellenére teljesen szabad kezet biztosítottak Szabó Ervinnek a Központ szociológiai profiljának kialakításához. Minden lehető anyagi támogatást is megadtak számára (a könyvtár költségvetési keretét 1904-től 1914-ig közel 1900 %-kal növelték!) Állásfoglalásukban nyilván szerepet játszottak Szabó Ervin érvei: a Fővárosi Könyvtár eredeti (1904-ben régebbi hivatali szakkönyvtárártól átvett) anyaga önmagában is szociológiai jellegű volt, a főváros művelt olvasóközönsége részéről rohamosan megnövekedett az érdeklődés a szociológia iránt, Budapest többi nagy könyvtárai, (a Széchenyi, az Egyetemi, az Akadémiai, a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára) nem vállalják az új tudomány gondozását, így a Fővárosi Könyvtár nemcsak Budapesti, hanem országos viszonylatban is hézgapótló tudományos gyűjteménnyé emelkedhet.

Arra azonban a város vezetősége nem merte rászánni magát, hogy nyíltan megnevezzék az akkor készülő szervezeti szabályzatban a gyűjtőkört: a főváros törvényhatósága könyvtári bizottságának 1913 június 27-i ülésén Wildner Ödön ezzel háritotta el a gyűjtőkör világos ^{„Lászlóval együtt a központot”} megjelölését: "Ami a személyzeti kifogáson túl van, mindig ezt célozza".

Az első világháború, majd az ellenforradalom felülkerekedése miatt végül is csak 12 évvel később, 1925-ben tárgyalták le érdemben a könyvtár szervezeti szabályzatát, de bár a marxista anyag kivételével a központot ^{szint} ellenforradalmi vezetői is szociológiai irányban fejlesztették tovább, ezt elleplezték és helyette "általános tudományos könyvtár-ként szerepeltették a gyűjteményt, ^{a szervezeti szabályzatban"}

A felszabadulás utáni új helyzetben a 25 éves emigrációjából hazatért Lienes László igazgatása alatt a könyvtár

1946-1948-as évkönyvei ismét társadalomtudományinak jelölik a központot, amely akkor már a polgári szociológia mellett a marxista forrásokat is ^{nyit} korlátozás nélkül beszerezte. A gyűjtőkör hivatalos jóváhagyásával azonban nem foglalkoztak.

Jellemző, a szabó-ervini tradíció erejére, hogy a központ a szociológiának az 1950-es évek első felében történt szektárianus szellemű megtagadása idején is a régi következetességgel szerezte be ezt a szakirodalmat.

Ismeretes, hogy a szocialista országokban az 1950-es évek végén "rehabilitálták" a szociológiát, amely az 1960-as évek elejétől új fellendülést kezdte megérni. Ennek is szerepe volt benne, hogy az MM 1965-ben a KMK-val országos felmérést végeztetett a hazai társadalomtudományi könyvtárak kurrens szociológiai szerzeményezéséről. Hivatalos részről ekkor figyeltek fel először pozitívan arra, hogy a FSZEK, ^{hisz} még mindig szervezeti megerősítés nélkül, ^{helyen} első helyen áll a szociológiai könyvbeszerzésben.

Az 1968-as 131/1968 számú MM rendeletnek a FSZEK Központjára vonatkozó döntésében bizonyára az 1965-ös felmérésnek is szerepe volt.

Mindent egybevetve, megállapítható, hogy az 1968-as rendelet lényegében egy 64 év óta meglévő fejlesztési irányt legalizált.

2. A szociológiai állomány értéke

A FSZEK-ban ^{összesen} a Budapest Gyűjtemény kereken 50.000 ^(monografikus) kötetes anyagát, ^{végül} a szépirodalmi jellegű Szűry Gyűjteményt, ^(a) a könyvészeti, könyvtártani ritkaságokból álló ^(Kis, közgyűjtemények is!) és 340.000 kötetes "nagyraktári" állományt ^(könyveket és bekötött) ^{találunk}

folyóiratokat találunk. Nem könnyű megállapítani, hogy ennek a hatalmas könyvtömegnek hányad része tartozik a szociológiai irodalomhoz, vagy annak szoros határtudományaihoz (filozófia, vallástudomány, nyelvészet, művészet és irodalomelmélet, történelem). A legvalószínűbb becslést az 1080 fiókból álló szakkatalógus segítségével végezhetjük. A szakkatalógus egyenkint átlag 600 címfelvétele tartalmazó dobozainak 70-75 %-a tartozik a szociológia és határtudományai körébe. A tudományszakok dobozainak megoszlása alapján legkevesebb 200.000-220.000-re tehető a szociológiai anyag kötetszáma. Ez nemzetközi viszonylatban is hatalmas egységes jellegű könyvtömeg egy ilyen fiatal tudományra orientált szakkönyvtárnál.

Ha csak valamennyire is közelebbről tekintjük meg ennek az emberöltők céltudatos munkájával létrehozott homogén anyagnak az összetételét, alkothatunk képet annak tudományos és forintban, vagy akár dollárban is érzékelhető nagy értékéről.

A központ túlnyomórészt idegennyelvű (német, francia, angol, olasz, orosz, stb.) szociológiai anyagában e tudomány ősei is hiánytalanul képviselve vannak Machiavellitől Moruson át Montesquieu-ig, ^{megjegyzés} eredeti ^{magja} XVI-XVII. századi kiadásokkal, ^{az enciklopedistákig} ^{kérdések} (magából a nagy francia enciklopédiából két teljes eredeti, XVIII. századi sorozat van.) A XVIII-XIX. századiak, köztük a magyar Martinovics, Berzeviczy Gergely, Széchenyi, Eötvös József, Horárik stb. ugyancsak nagyrészt első ^{magjából} eredeti kiadásban. Az utópikus szocialisták mint Cabet, Fourier, Owen, Saint Simon is túlnyomórészt első kiadásokban találhatók. Figyelmet érdemel közülük Owen 1841-es kiadású "Principles and Plans"-ja, a szerző egykoru sajátkezű ajánlása miatt.

Nem hiányoznak a polgári közgazdaságtan olyan klasszikusai sem, mint Adam Smith, David Ricardo, (az utóbbinak egy múlt századi kiadása Szabó Irvin bejegyzéseivel).

Az előbbiekkal egyenranguan gazdag a marxista szociológia. Marx és Engels seregnyi múlt századi, köztük igen sok első kiadású művel szerepel, köztük Engels doktori disszertációja 1841-ből Schellingről, a Marx szerkesztette "Deutsch-Französische Jahrbücher" 1844-es kiadása, Marx és Engels első közös munkája, az 1845-ös kiadású "Die heilige Familie, a "Kommunista kiáltvány" egész sor múlt századi idegen nyelvű kiadása (német, francia, angol, orosz, olasz) Marx illetve Engels akkori előszavával. A gyűjtemény egyik külföldön is számontartott ritkasága Marx főműve, a "Das Kapital" első 1867-es kiadása Marx sajátkezű dedikációjával egy barátjához. Labriola, Lavroff, Wilhelm és Karl Liebknecht, Luxemburg, Bebel, Kropotkin (egyik műve sajátkezű dedikációval) - ugyancsak nagyrészt eredeti kiadásokban szerepelnek.

Az előbbieket mellett a szociológia polgári klasszikusai is ugyanúgy jelentős részben múlt századi és század eleji kiadású műveikkel foglalnak helyet. Augusta Comte, H. Spencer, V. Pareto, E. Durkheim, Max Weber neveit, mint a legismertebbeket ragadjuk itt ki, közülük. Egyesek munkáit az elmúlt években adták ki magyar fordításban is - először.

Ugyanilyen sokrétű a központ folyóiratállománya. Szórva-nyosan Marx-korabeli marxista folyóirat^k ~~évfolyamok~~ is találhatóak (pl. a Vorbote), a múlt század végétől pedig már összefüggő sorozatok mint pl. az Engels közreműködésével Kautsky által alapított és szerkesztett 1883-tól 1933-ig, a hitleri hatalomátvételig élő nagytekintélyű

német szocialista folyóirat, a Die Neue Zeit. 1918-ig terjedően ebből két sorozat is rendelkezésre áll. Hosszan sorolhatnánk a polgári szociológiai folyóiratokat, amelyek a múlt század végétől szaporodnak el, közülük a Revue Internationale de Sociologie, a Revue de Sociologie Française, az olasz Rivista di Sociologia, a múlt század végén indult, ma is megjelenő American Journal of Sociologie címét említjük, mellettük természetesen a magyar nyelvűek, a Huszadik Század 1900-1919-es, a Magyar Társadalomtudományi Szemle 1907-1918-as, a Szocializmus 1906-1948-as évfolyamait stb.

Az állomány ritkaságainak pénzbeli értékére vet fényt, hogy az elmúlt évben a Max Weber féle a múlt század végén indult német Archiv für Sozialwissenschaft című folyóiratot egy amerikai cég a kereslet miatt hasonmásban kiadta és kötetenként 40 dollárért hirdette. A központnak viszont a teljes eredeti sorozat van a birtokában. Ennek köteteit a fenti ár alapján joggal becsülhetjük legalább 100-100 dollárra, a teljes sorozat együtt mindig többet ér, mint az egyes szorvány évfolyamok. Ezért aligha járunk messze a tényektől, ha a könyvtár jó állapotban lévő Archiv für Sozialwissenschaft sorozatát legalább 3000-4000 dollárra becsüljük. *Ehhez méltóan 72.000 kötetes kiegészítésként egy kérték érték.*

Közelebbi tanulságul szolgált számunkra egy hiányzó magyar szociológiai folyóiratsorozat megszerzése. A volt igazgatónk Dienes László által emigrációja romániai éveiben alapított (ma is létező) kolozsvári Korunk régi, 1926-1939-es évfolyamai hiányoztak állományunkból, mert a Horthy-fasizmus idején üldözött lap volt. Nemrég egy magyar magángyűjtő kínálta eladásra a 16 kötetet 20.000 forintért. Először sokalltuk, de hivatalos helyen való tájékozódás után sietve megvásároltuk. Felvilágosítottak,

hogy a központunk által egyébként 15-20 éve keresett lap tulajdonosának "nincs konkurensa" ha lemondunk a vételről, talán sohasem pótolhatjuk a hiányt.

Az 1968-as fordulat kihatása. Kooperáció.
Publikációk.

A központ számára nagy ösztönzést jelentett, hogy 1968-ban hivatalos alátámasztást kapott 60 év óta gyakorlatilag érvényesített gyűjtőköre.

A változás hatása mindenekelőtt a szociológiai szerzenyezésnek a korábbinál is tudatosabb előkészítésében mutatkozott meg. A társadalomtudományi művek gyarapításán belül a tisztán szociológiai anyag aránya 1967-ben még 6.5 % volt, 1969-ben 9.3 %, 1972-ben pedig már kétszerese az öt év előttinek: 13.5 %. A folyóirat beszerzésben 1970 tavaszán sikerült fordulatot végrehajtani, amikor az 1971-es folyóiratrendelés körültekintő előkészítésével sok olyan fontosabb külföldi folyóiratot kutattak fel, amelyek nagy része még egyetlen hazai könyvtárban sem járt. Ennek nyomán 1971-re 24 új szociológiai periodikát rendelt a központ.

E változtatásokat viszonylag csekély költségtöbblet felhasználásával hajtottuk végre, ugyanis körülbelül ugyanolyan értékben szüntették be a nem szociológiai könyvek és folyóiratok rendelését, mint amennyibe az újak kerültek. (Főként a külföldi szépirodalom esztétikus csökkentésével és olyan szépirodalmi folyóiratok lerendelésével amelyek több más nagykönyvtárba járnak.) A többlet kiadásokat a nyugati könyv és folyóiratok folyamatos emelkedése okozta.

A Központ a 131/1968-as MM rendeletben szociológiai kooperációra kijelölt öt könyvtárral rövidesen kapcsolatot keresett 1968 végén hívta először meg közös értekezletre a rendeletben felsorolt intézmények, az MTA Szociológiai Csoportja, a Marx Károly Közgazd. Egyetem, az Országgyűlés, a Központi Statisztikai Hivatal és a SzÖVOSZ könyvtárainak megbizottait. Az első megbeszélés tanulsága az volt, hogy az említett gyűjtemények általában a szakkörükhöz tartozó és használók igényeit követő szociológiai szerzeményezést folytatnak, ezen különösebben nincs okuk változtatni, inkább a Szabó Ervin Könyvtártól várják ^{enye} saját szociológiai szerzeményezése kiterjesztését.

Az előbbinél konkrétabb eredményt hozott az 1970 októberében ismét a FSZEK központjában tartott második kooperációs értekezlet. Ennek egyik kézzelfogható haszna volt, hogy a résztvevők vállalták 1970-1971-es kurrens külföldi szociológiai folyóirataik jegyzékének összeállítását és megküldését. Így 1971-ben sikerült 13 szociológiai, vagy szociológiát is rendelő gyűjtemény egyesített folyóiratjegyzékét közreadni. A második megbeszélés még egy fontosnak minősíthető eredménye: a megjelent küldöttek, nem kötelező erővel ugyan, de körvonalazták, hogy a szociológián belül mely szűkebb szakterületek gondozását vállalják.

Eszerint a FSZEK, mint a szociológia országos bázis-könyvtára, az alapvető elméleti műveket, a szociológia marxista és polgári klasszikusait, bevezetéseket, módszertanokat, szociológia történetet, a más társadalomtudományi könyvtárak által ápolt szakszociológiákból csak az átfogó tanulmányokat, emellett szociológiai lexikonokat, kézikönyveket, bibliográfiákat vásárol és teljességre törekszik a magyar nyelvű szociológiai irodalomban. Ez utóbbit viszont roppant nehezíti egy vonat-

kozó köteles példányos rendelet^{hiánya}, (a FSZEK-nek csupán másodlagos válogatási joga van az OSzK-ba érkező kötelespéldány anyagból).

Az Országgyűlési Könyvtár a jog- és politikai szociológia, az ELTE Könyvtár a szociálpszichológia, az oktatás és vallásszociológia, a M.K. Közgazd. Egy. a gazdaság-szociológia, a KSH Könyvtár a családszociológia, demográfia, az Orsz. Pedagógiai Könyvtár az oktatásszociológia, családszociológia, a SzÖVOSz az agrár és faluszociológia, a debreceni K.L. Tud.Egy. a tudományszociológia területén törekedik teljességre - mentesítve ezek alól a FSZEK-t.

Az iméntiekből is kitűnik, hogy a FSZEK nem szoritkozott az 1968-as rendeletben megjelölt könyvtárakkal való kooperációra, hanem tevékenységét számos többi intézményre kiterjesztette, összesen 13 könyvtárat sikerült a kooperáció valamilyen módjába bevonni. Ehhez a KMK-tól is, amely kiváltkép a központi jegyzéket értékelte magasra, több alkalommal kapott módszertani segítséget.

Az eredeti kijelölés egyébként sem volt kifogástalan, mert benne, olyan viszonylag csekély szociológiai anyagot rendelő gyűjtemények szerepeltek, mint a M.K. Közg. Egy. vagy a SzÖVOSz Könyvtára, ezzel szemben kimaradt az ELTE Könyvtára, amely régóta intenzíven ápolja ezt a szaktudományt is.

A szociológia rohamos előretörése miatt is csaknem elavulttá lett a kooperációs kijelölés, mert egyrészt olyan nem sokkal előbb alakult és igen gyorsan fejlődő kifejezetten szakszociológiai gyűjtemények, pl. a MPT Kommunikációs Központja, nem szerepeltek benne, másfelől 1968 második felétől igen fontos új intézmények alakultak, mint pl. az MSZMP Politikai Főiskolája, majd Társadalomtudományi Intézete, az Országos Vezetőképző, amelyek csakhamar létrehozták tekintélyes szakszociológiai könyvtára-

ikat is. 1971-ben az MTA Szociológiai Csoportja is Intézetté lépett elő stb.

A FSZEK központja az említett értekezleteken kívül, munkatársai látogatásával is öntevékenyen kapcsolatot keresett a rendeletben nem szereplő egész sor intézménnyel: 1969-1972 között egy vagy több alkalommal 10 intézményt kerestek fel a FSZEK munkatársai. 1973 elején az Orsz. Vezetőképző, az MTA Közgazd. Intézete Dokumentációs Központja és Könyvtára került sorra.

Különösen szoros kooperációt sikerült kiépíteni az MTA Szociológiai Intézetével: vele közös kiadásban indította meg a FSZEK 1970-ben "Tájékoztató külföldi szociológiai folyóiratokról", 1971-ben "A magyar szociológiai irodalom bibliográfiája" című ma is élő, illetve sajtó alatt levő könyvészeti kiadványokat, emellett a külföldi folyóiratok egyes számainak kkkölcsönzésével is folyt a kooperáció.

1969 őszétől 1971 végéig aktívan működött a TIT Szociológiai Szakosztálya, velük ugyancsak hasznos kooperációt folytatott a FSZEK amely a "Tematikus szociológiai kisbibliográfiák" című sorozat indításával voltaképpen a TIT egyes szociológiai előadásaihoz kapcsolódott. Az együttműködés során egyik szám a ("Tudományszociológia") sokszorosítását a TIT végezte el, amely a kiadványok igen munkaigényes terjesztésében is részt vállalt, a postaköltségek részbeni viselése mellett.

Sajnos 1972 végén a TIT Szociológiai Szakosztályának működése elakadt. Addig 9 kisbibliográfiát adott ki előadásaihoz csatlakozva a FSZEK. A sorozat kedvező ¹⁹⁷²vizhangját olvasói levelekből állapítottuk meg és abból, hogy

pl. a sorozatnak "A nőkérdés szociológiája" c. füzetét az MSZMP Pol.Főiskolája utánsokszorosította. Sokan sürgették a régebben megjelent és kifogyott számok újra kiadását is. Ezért a TIT előadásorozatának megszakadása után elhatároztuk, hogy mostmár tőlük függetlenül folytatjuk a sorozatot, amelynek a jelenleg sajtó alatt levő "Ifjúságszociológia" c. ^{újra} megjelenő 13. számáig érkezünk.

Az előbbieknél is szélesebb közönséghez szól a kutatói kívánságokra 1972-ben indított "Szociológiai Információ" c. sorozatunk, amely negyedévenként 90-100 oldalon az egész magyar nyelvű kurrens szociológiai irodalom cimanyagát tartalmazza. Nézagpótoló fontosságát igazolta előttünk a számtalan köszönő és elismerő levél, amelyet az 1. szám szétküldése után központunk kapott és megőrzött.

Központunk összesen 5 szociológiai publikációs sorozatot indított 1969-óta, közülük kettőt az NTA Szociológiai Intézetével közösen kiadottakat ^{penzért} ~~közösen~~ árusítjuk. A sokféle kiadvány 600-800 címre való expediálása rendszeresen óriási munkatöbbletet jelent.

A szétküldés alapja az 1969 vége óta kiépített "Szociológus kataszter", ^{amely} a hazai szociológiai kutatók és érdeklődők, az őket foglalkoztató témák, az intézmények, stb. címtárát és egyéb adatait tartalmazó nyilvántartásunk, amelyet folyamatosan kiegészítünk és a változásokat is a lapokra vezetjük.

Az országos szociológiai ellátottság mai helyzetét teszi áttekinthetővé az 1970-óta kiépített és jelenleg már 47 betűrend, ill. szakrend szerinti katalógus fiokból álló "Központi szociológiai katalógus" -unk amely 1970-óta tünteti fel a Magyarországra, bármely közkönyvtárba beérkezett külföldi szociológiai könyvek címeit. Ez a kooperá-

cióhoz is jó alapot nyújt, mert feltárja ha valamely keresett fontosabb könyvet még egyik hazai könyvtárunk sem rendelte meg és így a hiányt pótolni kell.

4. Önálló szociológiai osztály felállításának szükségessége.

Nem szorul bizonyításra, hogy előző fejezetben vázolt dokumentáció és kooperáció megindításához, folytatásához és kiterjesztéséhez egyfelől a témában való mind-nagyobb elmélyülésre, nagy koncentrációt követelő aprólékos munkára, és mindenképp felett sok időre, a kooperációhoz pedig még mozgási lehetőségre is szükség lenne.

Az 1969 őszén elkezdett szociológiai munkákhoz azonban szinte az iménti feltételek közül szinte egyik sem volt biztosítva. A többletmunkákat a központi olvasószolgálat kollektívája, különösen annak 2-3 tagja kezdte és végezte, az utóbbiak is állandóan közreműködve az olvasóforgalom ellátásában. Ez a helyzet szakadatlan konfliktusok forrása lett. Természetes, hogy a forgalom lebonyolítását tekintettük elsődlegesnek, emellett az ahhoz kapcsolódó és ugyancsak sokrétű munka és időigényes nagy pontosságot követelő belső adminisztrációt, a forgalom azonban hullámszerű, meglehetősen folyamatos, elmélyült munkát folytatni alig lehet. Nagyon örvendetes, hogy szociológiai tevékenységünk megindításával párhuzamosan és részint ezzel összefüggésben is 1968-tól kezdve az előző évek 9.000-10.000 főnyi olvasótáboráról 1972-re közel 13.000 főig emelkedett a beiratkozottak száma. Másfelől viszont nagától értetődő, hogy a gyorsan növekvő forgalom mind nehezebbé tette, gyakran megakasztotta, sőt visszavetette szerény szociológiai programunk végrehajtását.

A könyvtár vezetősége a nehézségek ^{létén} ~~ellátására~~ egy könyvtárossal és egy adminisztrátorral megnövelte ugyan az olvasószolgálat létszámát, sőt utóbb 48-órás keretben átmenetileg 2 szerződéses könyvtártechnikust is (4-4 órában) segítségül adott. A forgalom azonban annyira megnövekedett, hogy pl. az egyik 4-órás könyvtártechnikus a múlt nyáron történt belépése óta kizárólag csak a kölcsönző munkát látta el, a másik is csak mindössze néhány hét óta tudott bekapcsolódni a szociológiai munkába. Adminisztrátorunk is eddig itt töltött ideje jelentős részét a forgalom ellátására kellett, hogy fordítsa. A leggyakoribb ok, hogy a régi létszámmal már egy fő hiányzása esetén sem lehet a megnövekedett forgalmat ellátni, már pedig a munkatársak gyakori betegsége, a rendszeres és indokolt fizetés nélküli szabadságok, a terhes, reggeltől estig és vasárnap is tartó váltott szolgálat és az ehhez képest gyenge dotáció miatti kilépések következtében szinte krónikus az olvasószolgálat létszámhiánya. Ezen túlmenően is az olvasószolgálat vezetője és a tájékoztató szolgálat egyik munkatársa, akiknek programjában első helyen szerepelne a szociológiai tevékenység, részben-egészben a tájékoztató szolgálatban vannak lekötve, amelynek ugyancsak erősen megnövekedett a forgalma.

A tapasztalat azt bizonyította, hogy a fenti körülmények között tartósan nem lehet folytatni szociológiai tevékenységet is, ez utóbbit szervezetileg kell leválasztani az olvasószolgálatról.

A szervezeti önállóság előnyeinek jó példáját szolgáltatja a központ lényegesen kisebb tudományos részlege, a Budapest Gyűjtemény önállósága. Ennek munkatársai egész erejüket a Gyűjteménnyel kapcsolatos feladatokra, saját olvasóik

ellátására, bibliográfiáik anyaggyűjtésére és szerkesztésére, kiadványaik gondozására fordíthatják.

Vitán felül áll, hogy a Budapest Gyűjteménynél sokkal nagyobb és az 1900-as évek óta ugyanolyan gonddal fejlesztett szociológiai gyűjtemény kifejezetten politikai okok miatt nem kaphatta meg rangját a könyvtárban, hiszen 1945-ig még társadalomtudományi jellegét is leplezni kellett. Az MM. rendelet kiadása óta viszont anélkül, hogy megfelelő szervezeti alátámasztást is kapott volna a szociológiai gyűjtőkör, az érdekelt hivatalos szervek, mindenképp maga az MM. mellette tudományos intézmények és személyek növekvő várakozással tekintenek a PSZEK szociológiai tevékenységére, nagyra értékelték az eddig megtett első szerény lépéseket, sőt a szolgáltatások kiterjesztését várják és sürgetik. A jelenlegi feltételek között azonban már a megkezdett munkák jövője is bizonytalan, egyeseket programba sem lehetett iktatni.

Kedvező fordulatot ígér a központi épület első emeletén évekként ezelőtt indult és már a közeli befejezéshez jutó restauráció. Ennek befejezése után a könyvtár vezetősége önálló olvasó helyiséget kíván biztosítani a szociológia állomány növekvő számú használójának. (Amíg az 1960-as évek közepén még 2-3 % körül mozgott a ^{szociológiai} külföldi szociológiai könyvek forgalma, az utolsó években ez elérte a 9-10 %-t, a társadalomtudományi könyveké általában pedig a régebbi 14-15 %-ról 25-27 %-ra emelkedett.)

Az új helyiség nemcsak a szociológus olvasók, hanem a szervezetenként különválasztott, önálló szociológiai osztállyá szervezett munkatársi gárda számára is nyugodt munkakörülményeket biztosítana.

Az osztályt a meglévő létszám növelése nélkül az olvasószolgálat 4 munkatársának áthelyezésével lehet megszervezni. Az önálló szociológiai kutatószoba felállítása az olvasószolgálatot is részben tehermentesíti, mert a szociológus olvasókat a jövőben az új osztály látná el.

Budapest, 1973. május 9.

Remete László

Dr. Remete László
a közp. olvaszolg. oszt. vez.